

LÜTFİ Ö. AKAD • Işıklı Karanlığ Arasında

LÜTFİ Ö. AKAD 2 Eylül 1916'da İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'nin ardından, 1942'de İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'nun Maliye Bölümü'nden mezun oldu. Askerlik dönüşü, bir süre Osmanlı Bankası'nın muhasebe bölümünde çalıştı. 26 Haziran 1946'da arkadaşı Şakir Sırmalı'nın ısrarları sonucu Sema Film'de yapım yönetmenliği yapmaya başladı. Seyfi Haveri'nin yönetmenliğini yaptığı "Damga" filminin yarım kalan sahnelerini çekerek yönetmenliğe ilk adımını attı. 1948 yılında Halide Edip'in aynı adlı eserinden beyaz perdeye uyarladığı "Vurun Kahpeye"yle tam anlamıyla ilk yönetmenlik denemesini gerçekleştirdi. Bunu takip eden onlarca filmle özgün bir sinema dili yarattı. Çağdaş sinemacılara ilham verdi ve sonraki sinemacı kuşakları derinden etkiledi. 1974 yılından itibaren uzun yıllar Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sinema-Televizyon bölümünde öğretim görevlisi olarak çalıştı. Birçok sinemacı yetiştirdi. 1997 yılında yine aynı üniversite tarafından kendisine "Onursal Profesör" unvanı verildi. "Üç Tekerlekli Bisiklet"le 1965 İzmir Enternasyonal Fuarı 1. Film Şenliği En İyi Film Ödülü'nü, "Hudutların Kanunu"yla 1967 Antalya Altın Portakal Film Festivali En İyi 2. Dram Filmi Ödülü'nü, "Vesikalı Yarım"le 1968 Altın Portakal Film Festivali En İyi 2. Film Ödülü'nü, "Gelin"le 1973 Adana Altın Koza Film Şenliği En İyi Film Ödülü'nü, "Düğün"le 1974 Altın Portakal Film Festivali En İyi Yönetmen Ödülü'nü kazandı. 1987 yılında İstanbul Film Festivali Onur Ödülü'nü, 1988 yılında Kültür Bakanlığı tarafından Kültür Sanat Büyük Ödülü'nü kazandı. 19 Kasım 2011'de 95 yaşında İstanbul'da hayatını kaybetti.

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004 (1 baskı)

İletişim Yayınları 2369 • Anı Dizisi 73

ISBN-13: 978-975-05-2034-1

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

YAYINA HAZIRLAYAN Emre Bayın

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ ve DİZİN Celal Galip

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

LÜTFİ Ö. AKAD

Işıkla Karanlık Arasında

*Hiçbir şey çocuğun hayal dünyasına benzemez.
Hep çocuk kalmak istedim... Kaldım da...*

– LÜTFİ Ö. AKAD

İÇİNDEKİLER

Işıkla Karanlık Arasında	13
Parmak Uçları ile İşe Dokunmak	17
Yeşilçam Değil Rikâptar!	21
Hayat Dersleri	23
Yönetmenin Yalnızlığı	27
Profesyonellikle tanışmak.....	28
Kaleyi Savunmak	33
“Bana Bir Kutu Negatif Bul!”	37
Büyük hayalciler: Sırmalı ve Erksan.....	38
Işık, mercek, film.....	39
“İyi iş yoktur...”.....	40
Avuçlarımda İlk Ter	43
“Erman Film” kuruluyor.....	44
Hava Sokağı’ndan yüzler.....	45
Damla Damla Biriken	49
Sorunları çözmek.....	51
Kamera: Zamanın tarafsız tanığı mı?.....	56
Kaynayan kazanlar.....	58
Büyük sınav.....	60
Bir sahnenin bedelini ödemek.....	62
Kesmek lazım.....	67
Size teşekkür ederim çocuğum.....	71

Baba Ocağından “Lüküs Hayat”a	75
Tiyatro oyunundan sinemaya	77
Yemin ederim bu sabotaj değil!	79
Yönetmenin görüşü	82
Bağdat'ta Kesilmiş Bir Gül	85
Erman Kardeşler büyürken... ..	94
Halk?.....	95
Kameranın gözü soğuktur!	96
Bağdat Sıcağında Çekilenler	97
Sınırlara yolculuk... ..	98
Mekânlar, insanlar... ..	103
Bağdat günlüğü	105
Babanın Sofradaki Yeri	119
Kapanan ve açılan kapılar	121
Nazif Kuş olayı.....	122
Sinema başka bir şey!	124
Görüntüyü kim yönetiyor?	126
Mevsimi kurtarmak!	130
Sinemanın dostları	131
Yapımın “Duru”luğu	133
Sinemanın istediği oyuncu	134
“Onlar satılık değil!”	135
Sözü Yapan Öz	139
Kriton'un bilgeliği.....	145
Sinema nedir?	147
“Görünmeyen Adam” filmine gelince... ..	150
Bir evimiz olsun!.....	152
“Yaşar Kemal'i tanıyor musun?”	153
“Ne objektif takayım?”	157
“Bundan sonra filmlerimizi...”	158
“Beyaz Mendil”in özgün müziği	159
İlk gerçekçi köy filmi	161
Komşuluk ilişkileri	161
“6-7 Eylül”ün kenarından... ..	164
Güldüren melodram!	165
“Kötü bir senaryodan asla iyi bir film çıkmaz!”	167

Gerilimin Özel Biçimleri	171
Komünist film!.....	178
“Kara Talih”.....	180
Ustasızlığın acısı.....	183
Bir Yere Çıkmayan Yollar	187
Kendi filmini kendin yap.....	190
On Yılda Biriken	197
Cilalı.....	200
“Esas malzeme gece mi?”.....	201
Doğmadan ölen!.....	204
İçeriğin hareketi.....	208
Seyirciye film seyrettiğini hatırlatmamak.....	210
Paris ve sesteki derinlik.....	211
Meslek ahlâkı ve birlik.....	216
“Sizin memlekette asker yönetime el koydu!”.....	220
Düzen Değişirken	225
“Bunların hesabını kim verecek sinemamıza?”.....	226
Tiyatro arası.....	230
Sessiz Harp.....	232
Yeniden, sahne.....	235
“Senaryo satıyoruz!”.....	236
Sinemacların sendikası.....	238
Bir barınak.....	238
“Yeni Dalga” İstanbul’da.....	240
“Üç Tekerlekli Bisiklet” yazılırken... ..	243
Dileyebileceğim önerilerin en iyisi.....	246
Bisiklet duruyor!.....	247
Hüner arz eylemek.....	249
Türk filminin nitelikleri.....	250
Ormanda Soluk Almak	253
Kurgucu neyi kurgular?.....	255
Yaşamın ortasına taşınmak... ..	257
Gazinoculuk.....	259
Danışmanlık.....	262
Sade ve yorumsuz.....	263
Belgesel ve “söz”.....	269

Yaşamın Karşı Konulmaz Akıntısı	273
Oğuz Aral ve pantomim.....	275
Stüdyoda grev.....	279
İşçi desteği.....	285
“Ben Yılmaz Güney...”.....	286
Şimdi de fotoroman mı?.....	288
Şiirden uyarlama.....	289
Cambazlık.....	292
Oraloğlu Tiyatrosu.....	295
“Para, emekle ve alınteriyle kazanılmalı!”.....	297
Adanalı	303
Bela Çiçeği.....	304
“Bu filmi herkes görecek!”.....	306
Oyuncuyla yönetmen.....	310
“Sansürün reddettiği bir filmi çeviriyorsunuz!”.....	312
Her şeyi ile bir Türk filmi.....	315
Kızılırmak’ın suskun insanları.....	317
Mut’a yolculuk.....	323
Karakoyun’un yoldaşı.....	327
Sendika işlerinden Kulüp’e.....	330
“Ana” Türkan Şoray	331
Yönetmenin filmle ilişkisi.....	337
Şartları bulunca yükselmek.....	339
Konfüçyüs’ün Dediği	343
Sessiz İnsanların Mutluluğu	349
Oyuncular beni sürüklerse... ..	351
Sade öykünün sade insanları.....	353
“Her şeyin yerli yerinde oluşu” yeter mi?.....	355
İnce Memed nasıl film yapılır?.....	357
“Bu, iş değil!”.....	361
Bizim İnsanımız	365
Göçün müziği.....	367
Irmağı Bulmak	373
“Yaralı Kurt”.....	376
Göç Yolları	385
İnsan eti yemek!.....	388
Şiir havası.....	389

İran'da nane ruhu.....	391
Kıbrıs çıkarması.....	395
Kıbrıs'ta "Esir Hayat".....	397
Göçün "Diyet"i.....	399
Televizyon'da Sinema	405
Tez konusu olmak.....	409
Eğitim ve sinema.....	411
Yusuf Yusufçuk'u örtmek.....	413
Emekli Başkan	417
"Herkesin ısısı kendine...".....	419
İstanbul nedir?.....	430
<i>FILMOGRAFI</i>	437
<i>İSİM DİZİNİ</i>	451
<i>ALBÜM</i>	457

Işıklı Karanlık Arasında

Bunalımlı günler vardır. İnsan ne yaptığını, nereye gittiğini bilemez. Öyle günlerden birini yaşıyordum. İki buçuk yıllık askerlikten yeni terhis olmuşum, bir yerde çalışıyordum ve annem beni evlendirme telaşı içindeydi.

Lise yıllarında avcılarla dere tepe dolaşmayı çok severdim. Silah kullanmayı sevmezdim, benimki avdan çok doğada yürümekti. Şimdilerde, İngilizceden aktarılan “trekking” dediklerinden... Kimi geceleri bir koyakta, çiçekli süpürge çalıları arasında, ayazda birbirimize sokularak geçirdiğimiz olurdu. Bu yürüyüşlerden birinde aniden çöken bir bulutun sisleri arasında yoldaşlarımı kaybettim. Ne yöne gittiğimi bilmeden önümde uzanan bir çıkışı izledim çaresiz. Zaman geçiyor, sisin etkisiyle kararar ortam, dönüş yolunu bilmeyişim, bir açıklığa çıkma umudumu korkuya dönüştürmek üzereyken tatlı bir esintiyle sis dağılıyor, kendimi bir tepede yalnız buluyorum. Karşı tepeden bağrıışmalar geliyor, yoldaşlarım el sallayarak yanlarına gitmemi istiyorlar. İki tepe arasında derin sayılabilecek dar bir vadi var, karşı tepeye tırmanan yamaç dik ve çetin görünüyor.

İşte o gün olduğu gibi, bunalım sisleri arasından çabalayarak çıktığım açıklıkta tanıdık yüzler görüyorum: Şakir Sırmalı, ilk gençlik yıllarımdan gelen dostum; Temel Karamahmut, arkadaşlığımız yok ama birbirimizi liseden tanıyoruz; adının Ertuğrul Tokdemir olduğunu öğrendiğim, Osmanbey caddelerinde sık sık karşılaştığımız, aynı semtin gençlerinden tanıdık bir yüz... Evet, yüzler tanıdıktı ama ortam yabancıydı. 26 Haziran 1946 tarihinden söz ediyorum. Sinemaya bulaştığım ilk günden. Sislerden açığa çıktığım o yürüyüş gününde karşı tepeye ulaşmak için yokuş aşağı, vadiye nasıl uçtum, o çetin duvarı nasıl tırmandım, araya giren bunca yılın tozu dumanı arasından ayrıntıları anımsamak, seçmek zor.

Sinema işine girmeyi hiç ama hiç düşünmemiştim, böyle bir iş de yoktu aslında. Sinemayı tiyatrocular ek bir iş olarak yapıyorlardı. Diyeceğim meslek değildi. Aslına bakılırsa hiçbir zaman da meslek olmamıştır. Olsa olsa bir tutkudur sinema. Akıllı uslu insan işi değildir; tutkulu insan işidir.

Esintili günler vardır. İnsanın başını belaya sokan günler... Durup dururken adamı kanat takıp uçmaya özendirir, Ağrı Dağı'nda Nuh'un gemisini aratmaya zorlar. İşte böyle bir gün, Şakir Sırmalı film çevirmeye koyuluyor. Birden! Ertuğrul Tokdemir adında bir arkadaşıyla ortaklık kurmuş, anlaşmalar yapmış, oyuncular, görüntü yönetmeni, ışıkçılar, tam takım işe koyulmuştu. Ben o sıralar Osmanlı Bankası'nda çalışıyordum. Şakir Sırmalı ile mahalle arkadaşıydık.

Hayal kurmamış insan yoktur. En kendi halinde, pısrık insanların bile alabildiğine zengin, kendilerine özgü dünyaları vardır; olmadık olayları, kimsenin o güne kadar göze alamadığı işleri düşlerler. Kim bilir kaç kişi uçakla okyanusu bir solukta geçmeyi yalnızca düşte yaşamakla yetinmişti zamanında, ama bunlardan biri her şeyi göze alıp, olmayacak gibi görünen işi olur kılmıştı...

İşte Şakir Sırmalı bu tür insanlardan biriydi. Hepimiz gibi hayal kurmakla yetinmez, bunları eyleme koyardı. Özel yaşamında, bizi artık şaşırtmayan birçok örneğini görmüştük bu tür eylemlerinin. Ama bu iş özel yaşamı aşıyordu. Toplumsal bir boyutu vardı. Alışkın olmamıza rağmen Şakir'in böyle bir işe karışması biz arkadaş çevresini şaşkına çevirmişti. Bu şaşkınlığın nedenleri vardı elbet. Önce, bu gün olduğu gibi bir sinema ortamı yoktu. Yılda ancak üç, dört film çevriliyordu. Bundan başka Şakir sıradan bir sinema seyircisiydi, yani hepimiz gibi, haftada ya da on beş günde bir sinemaya gidenlerden... O günlerde ne gazetelerde sinemayla ilgili yazılar ne de sinema bilgisi veren kitaplar vardı. Fransa'dan gelen *Cahier du Cinema* ile *Yıldız* vardı ki o da bir magazin dergisiydi. Stüdyo, laboratuvar, kurgu gibi sinemanın mutfak işlerinden habersizdik. En fazla fotoğraf ilişkisi ile negatif filmi biliyorduk, kaldı ki Şakir Sırmalı'nın öyle bir makinası da yoktu. Şehir Tiyatrosu oyuncularını ise erişilmez kalelerindeydi bizler için, onları ancak sahnelerde görebiliyorduk. Olsa olsa bu olaydan çok önceleri bize anlattığı bir çocukluk anısı vardı Şakir Sırmalı'nın. Bir gün Şişli civarında bir yangın haberini alınca babasının ona hediye olarak aldığı küçük kamera ile sehпасını kapıldığı gibi yangın yerine koşmuş, itfaiye arabalarının, karmakarışık hortumların arasına sehpayı dikip, başında sömürgeci başlığı ile ona buna emirler yağdırarak film çekmeye kalkışmış, itfaiyeciler bu gereğinden fazla işgüzar çocuğu çalışma alanından zorlukla çıkarmışlar. Anlaşılan o gün yarım kalan işi yıllar sonra tamamlamaya karar vermiş ve böyle, hiçbir hazırlığı olmadan, donanımsız ve bilgisiz ama güvenilir bir sağduyu ile işe girişmişti Şakir Sırmalı. "Onlar yapıyorsa ben de

yaparım,” demiş ve yapmıştı. Dahası, adı “Unutulan Sır” olan filmi o yıl “Yerli Film Yapanlar Cemiyeti”nin düzenlediği “1947-1948 senesi Türk Filmleri Sanat Mükâfatı Müsabakası”nda en iyi film seçilmişti.

Ortaklığın yapım sorumluluğunu Temel Karamahmut yüklenmişti. Aynı lisede okumuştuk onunla, ama aynı sınıflarda olmadığımız için bir dostluğumuz yoktu. Orada, adı Sema Film olan ortaklığın yazıhanesinde tanıştık. Anımsamadığım bir nedenle ayrılmak istiyordu. Şakir Sırmalı işi sürdürmeyi bana önerdi. Yapacağım işin sinemayla bir ilişkisi yok görünüyordu. Bir işletme örgüsü kurulacak, hesap kitap işleri görülecekti. Gördüğüm eğitime yabancı bir tarafı yoktu. İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu’ndan mezundum. Ama o sıralar, dediğim gibi, Osmanlı Bankası’nda çalışıyordum. Tutarlı bir işim vardı. İşte sorun da burada idi. Tutarlı bir işi olmak beni boğuyordu.

Aslında kendimi bildim bileli, özellikle yapmak istediğim bir meslek olmadı. Dönem dönem bir sürü merakım oldu: mimarlık, resim, tarih, tiyatro, marangozluk ve daha birçokları... Kendimi her şeye alabildiğine açık tutmuştum. Çevremde ise birçok insanın, yapısına aykırı olduğunun bilincinde olmadan rastgele bir mesleğe, işe yapışıp kaldıklarını görüyordum. Kimi Mülkiye’de okuduğu için kaymakam, kimi ticaret odasında kâtip, kimi sigortacı ve daha akla gelebilecek her türlü tutarlı iş... Tutarlı iş deyince de akla gelen şu oluyordu: Her sabah belli bir saatte evden çıkılıyor, aynı yollardan geçerek belli bir saatte iş yerinde olunuyor... Akşam gene belli bir saatte çıkılıyor, zamanla gelişmiş çok ince bir alışkanlıkla aynı yollardan, ezberlenmiş tabela ve reklam levhalarını, tanrı bilir kaçınıcı kere okuyarak, belli saatte eve dönülüyordu. Sonraları, evlilik ve çocuk çocuğa karışmış saygın bir aile reisi olarak, yaşam, değişmez aralıklarla damlayarak tükeniyordu. İşte kendimi böyle bir sürecin başında görüyordum. Elim kolum bağlydı, yapılacak bir şey yoktu. Eğitim ve askerlikten sonra bir işe girilir (tutarlı bir iş!) ve bir kısır döngü içinde hiçbir şeyin beklenmediği yeni bir yaşam süreci başlardı.

Evet, Osmanlı Bankası’nda çalışıyordum ve yaptığım iş gereği topallıydım da. Ruhsal bir topallıktı bu... Bankanın açtığı sınavı kazanmış ve işe alınmıştık. Dediklerine göre bizi değişik bölümlerde çalıştırdıktan sonra bir yıl Paris’te bir yıl da Londra’da bankacılık eğitimine göndereceklerdi. Bunun için sırayla, her serviste bir ay çalıştırıp bankacılık üzerinde genel bir bilgi edinmemiz sağlanıyordu. Kambiyo servisinde bir ay çalıştıktan sonra muhabere servisine geçmiştim. İşte topallığım burada başladı. Günde en az yirmi otuz mektup yazmam gerekiyordu. Her mektupta en az beş altı kere geçen bir sözcüktü beni topallatan. Şu anda bile yazmaya zorlandığım bu sözcüğü durup dururken yüksek sesle tekrarlıyor ya da parmaklarımı daktiloda yazar gibi vuruyordum. Kimi zaman kocaman ışıklı bir levha olarak gördüğüm de

oluyordu. Günde yüz elli kereye yakın daktilo ile m.ü.d.ü.r.l.ü.ğ.ü.n.ü.z.ü.n yazdığınız olmadıysa bu topallama duygusunu anlamamız zor.

Muhabere servisine geçeli on beş gün olmuştu ve topallığım her gün biraz daha artıyordu. Bir ayın sonundaysa ne olacağımı bilmiyordum. İşte Şakir Sırmalı'nın önerisini tam o sırada aldım. Bir işten çıkıp avare avare dolaşmak başka, iş değiştirmek başka şeydi. Babam "sinema işi"ni yadırgamadı. Ona göre yeni bir alandı, gelişmeler olabilirdi, denemeye değerdi. Annem ise terdirgindi, tutarlı bir iş olarak görmüyordu. Sözü uzatmayacağım. Aile çevresinde sorunu çözümledikten sonra Şakir Sırmalı'ya bir "Evet," dedim. 1946 yılında Haziran ayının yirmi altıncü gününde idik. Tam elli yedi yıl önce... Dün kadar yakın, ışık yılınca uzak... Bu elli yedi yıl boyunca çok şeyler oldu elbet. O günler farkında olmasak bile yeni bir sinemanın kuruluş sürecinin başlangıç günlerinde idik. Her şey bir deneme, arama havası içindeydi. Serüven dolu, sancılı, ateşli, iyimserlikle dolu coşkulu günlerdi. O günlerin sinema yapanlarını ne parasızlık ne teknik eksiklik ne de işteki bilgi yetersizliği yıldırdıyordu. Yapımcısından en küçük işçisine kadar gözü kara bir kuşaktı. Sinema yıllar önce Amerika'da olduğunca yeni baştan keşfediliyordu. Yeni kuşak eskiyle tüm köprüleri atmış, el yordamı ve sağduyusuyla kendi birikimini oluşturma yolunu seçmişti. İşe başlarken tümüyle yabancı bir ortama giriyordum. O dönemi sinema tarihçileri yazdılar. Gün ışığına çıkacak yeni bilgilerle daha da ayrıntılı olarak yazacaklardır.

Olaylar, sözler, davranışlar fotoğrafta ışığın gümüşlü duyar katmanını etkilediği gibi belleğimizde izler bırakır. Bu izler kişilerin ruhsal durumlarına göre değişik olur. Kiminde keskin bir aydınlıkta pırl pırlıdır dün olmuşçasına, kiminde açık seçik, belirgin bir tek söz kalmıştır, kiminde bulanık, belirsiz karaltılar yalnızca... Bugün fotoğrafta bile nesnelliğın su götürür olduğu göz önüne alınırsa bellekte kalmış "im"lere dayanarak anılarda nesnel olmaya özenmek boş bir çabadan öteye gitmeyecektir. Yapılacak şey hiçbir zorlama yapmadan, bir yoruma kalkmadan (silik söz, bulanık yüz, belirgin davranış) bellekte ne izlenim bırakmışsa kâğıda aktarmak... Ben de öyle yapacağım. Bellek denen seksen altı yıllık o tıksık tıksık istiften sinema ile ilgili silinmemiş im'leri ayıklayıp yazmaya çalışacağım. Bunlardan bir sonuç çıkarmak, bir yoruma varmak işim olmayacak. Söyleyebileceğim tek şey şu: "İşte elli yedi yıllık sinema serüvenimin, yaşamımda ışıkla karanlık arasında bıraktığı izlenimler bunlar."